

Kiểu nhân vật giàu trải nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh

Nguyễn Thị Thúy Nga

Khoa Ngữ văn và Khoa học xã hội, Trường Đại học Hải Phòng

Email: ngantt@dhhp.edu.vn

Ngày nhận bài:

Ngày PB đánh giá:

Ngày duyệt đăng:

TÓM TẮT: Nhân vật giàu trải nghiệm là kiểu nhân vật xuất hiện không quá nhiều trong truyện ngắn của Phan Thị Vàng Anh nhưng là kiểu loại nhân vật đem đến những ấn tượng và ám ảnh đặc biệt cho người đọc. Trong sáng tác của nữ nhà văn này, đặc điểm của kiểu nhân vật giàu trải nghiệm thường bộc lộ như một nhân cách có suy nghĩ, có sự từng trải và hiểu biết; dùng khả năng quan sát, vốn sống để thăm dò, đánh giá, phán xét sự việc và con người bằng thái độ chủ quan; tỏ ra khắt khe trong những yêu cầu, đòi hỏi hoặc không chấp nhận những gì giả dối và hình thức quanh mình; luôn sắc sảo và lạnh lùng, tỉnh táo trong tình yêu. Kiểu loại nhân vật này hiện diện trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh là những con người “biết trước”, “biết hết” nên thường chừng chạc, trưởng thành hơn so với tuổi tác của mình.

Từ khóa: Phan Thị Vàng Anh; nhân vật giàu trải nghiệm; từng trải; tỉnh táo.

TYPE OF EXPERIENCED CHARACTERS PHAN THI VANG ANH'S SHORT STORIES

ABSTRACT: Experienced characters do not commonly appear in short stories by Phan Thi Vang Anh, yet they bring about special impressions and obsessions to readers. In this female writer's works, experienced characters' personalities are often revealed as those who are thoughtful with rich experience and knowledge; use their ability to observe; use personal experience to probe, evaluate, judge things and people with a subjective attitude; are apparently strict when it comes to requests, demands; are unwilling to accept what is false and a formality around them; and are always sharp, cold, and sober in love. This type of character in Phan Thi Vang Anh's short stories are those who know beforehand and know it all; therefore, they are usually more mature than their age.

Key words: Phan Thi Vang Anh; experienced characters; experienced; sober.

1. MỞ ĐẦU

Trong sự vận động của văn xuôi đương đại, truyện ngắn mặc dù là một “thể loại tự sự cỡ nhỏ” nhưng lại phát triển khá mạnh mẽ và đạt được nhiều thành tựu rõ nét. Truyện ngắn Việt Nam thời kì đổi mới gây được sự chú ý của đông đảo độc giả bởi hàng loạt những cây bút trẻ với sức viết dồi dào và không ngừng sáng tạo. Phan Thị Vàng Anh ở trong số đó. Chị viết nhiều thể loại như thơ ca, truyện ngắn, kịch bản phim, tiểu phẩm, tạp bút,...nhưng tạo được ấn tượng đẹp với công chúng về một cây bút truyện ngắn sắc sảo, tinh tế và đầy tinh thần đương đại. Bằng số lượng truyện ngắn khiêm tốn (45 truyện), Phan Thị Vàng Anh đã tạo nên một thế giới nghệ thuật độc đáo với hệ thống nhân vật phong phú, đặc sắc. Qua nghiên cứu, chúng tôi thấy, nhân vật được xây dựng trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh tập trung ở một số kiểu loại chính: nhân vật cô đơn, nhân vật tự ý thức và nhân vật giàu trải nghiệm. Nếu kiểu nhân vật cô đơn thể hiện mong muốn, khát vọng của nhà văn về hành trình đi tìm hạnh phúc chân chính của những người trẻ; kiểu nhân vật tự ý thức thể hiện những trăn trở, suy tư và niềm tin của nhà văn về con người thì kiểu nhân vật giàu trải nghiệm lại mang quan niệm của nữ nhà văn về đặc điểm nhân cách, cá tính của con người thời đại. Với Phan Thị Vàng Anh, dường như, những va đập, bộn bề, biến động của cuộc sống đương thời đã tạo nên những người trẻ nhiều hoài nghi, suy tư, lí trí mà vơi mất phần non tơ, trong trẻo trong tâm hồn.

Ở bài viết này, chúng tôi tập trung phân tích và lí giải về kiểu nhân vật giàu trải

nh nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh để làm rõ quan niệm nghệ thuật về con người và cách cảm thụ đời sống, cách khái quát hiện thực mang một màu vẽ riêng của cây bút nữ này.

2. TỔNG QUAN NGHIÊN CỨU

Nghiên cứu về kiểu loại nhân vật trong sáng tác của các nhà văn đương đại nói chung và trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh nói riêng không còn là vấn đề thực sự mới. Kiểu nhân vật cô đơn, kiểu nhân vật lầm lạc, kiểu nhân vật thức tỉnh,... được tìm thấy trong tác phẩm của nhiều cây bút văn xuôi đổi mới, trong đó có Phan Thị Vàng Anh. Các công trình nghiên cứu về truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh hầu như đều ít nhiều khai thác kiểu nhân vật phổ biến nhất trong truyện ngắn của chị, đó là kiểu nhân vật cô đơn. Tuy nhiên, tìm hiểu về kiểu nhân vật giàu trải nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh thì chưa thấy nhiều bài viết đề cập đến, mặc dù đây là vấn đề khá thú vị và giàu ý nghĩa. Có công phát hiện và nhận dạng đặc điểm của nhân vật giàu trải nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh (dù chưa chỉ được tên của kiểu nhân vật) chính là nhà nghiên cứu văn học Vương Trí Nhàn. Trong một bài viết của mình, Vương Trí Nhàn đã có những tìm hiểu ban đầu về: “Khuôn mặt đắm chiều của tuổi trẻ hôm nay qua các sáng tác của Phan Thị Vàng Anh” [3]. Tính chất “đắm chiều” mà nhà phê bình văn học muốn nói đến ở đây chính là sự già dặn trong quan niệm, sự chín chắn, sâu sắc trong nhận thức, sự tinh táo trong suy nghĩ ở các nhân vật trẻ tuổi của Phan Thị Vàng Anh. Chúng tôi xem bài viết của Vương Trí Nhàn là một gợi

mở quan trọng để tiếp cận, khai thác về kiểu nhân vật giàu trải nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh.

3. NỘI DUNG

Thế giới nhân vật trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh chủ yếu là những người sống ở thành phố, phần nhiều là những trí thức, những học sinh, sinh viên, những viên chức trong cơ quan nhà nước,... Hầu hết tuổi đời của họ còn rất trẻ. Điều dễ nhận thấy là, đọc tác phẩm, bên cạnh một số nhân vật có tính cách non nớt, bồng bột nên thường dễ mắc sai lầm thì nhiều nhân vật trong số những người trẻ tuổi của chị lại luôn toát lên sự chín chắn, già dặn, trưởng thành. Trên những trang văn của Phan Thị Vàng Anh, họ là những người sắc sảo trong suy nghĩ, từng trải trong quan sát và có vốn sống, sự hiểu biết trong nhìn nhận, đánh giá các vấn đề. Chúng tôi gọi kiểu nhân vật như thế là nhân vật giàu trải nghiệm.

Trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh, nếu so sánh với hai kiểu nhân vật phổ biến là nhân vật cô đơn và nhân vật tự ý thức, loại nhân vật giàu trải nghiệm chiếm số lượng không nhiều. Khảo sát cuốn “Truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh” [1], chúng tôi thấy, nhân vật giàu trải nghiệm xuất hiện ở 12/45 truyện (chiếm khoảng 27%), nhưng đây lại là kiểu nhân vật mang chất riêng của nhà văn và tạo được ấn tượng đặc biệt với người đọc. Vì thế, có người cho rằng, kiểu nhân vật này, dù xuất hiện ít nhưng là một thứ “đặc sản” của truyện Phan Thị Vàng Anh, nó thể hiện quan niệm về con người thời đại rất rõ của nữ tác giả.

Kiểu nhân vật giàu trải nghiệm trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh trước hết

thường bộc lộ mình như một nhân cách có suy nghĩ, có sự từng trải và hiểu biết. Nhân vật dùng khả năng quan sát, vốn sống của mình để thăm dò, đánh giá, phán xét sự việc và con người bằng thái độ chủ quan. Thường tỏ ra khắt khe trong những yêu cầu, đòi hỏi hoặc không chấp nhận những gì giả dối và hình thức quanh mình cũng là một đặc tính khác nữa của kiểu nhân vật giàu trải nghiệm của chị.

Nhân vật cô con gái trong truyện ngắn “Kịch câm” là một nhân vật như thế. Tác phẩm viết về mối quan hệ cha con trong một gia đình tưởng yên bình mà ẩn giấu nhiều giông bão. Những xung đột, diễn biến trong truyện không khơi khiến người ta giật mình. Truyện không có bất cứ một đối thoại nào. Bề ngoài, sự im lặng trống vắng của người cha và cô con gái đã biến họ thành những diễn viên trong một vở kịch câm thực sự. Tuy nhiên, đằng sau sự im lặng ấy là những sóng gió, những xung đột mãnh liệt trong nội tâm hai cha con. Nguyên do bắt đầu từ một mảnh giấy hẹn hò của người cha mà đưa con gái vô tình nhặt được. Từ đây, nó “cắm hờn” người cha mà nó vẫn tưởng “mực thước” “đạo đức”, nó thương hại người mẹ vốn hồn nhiên và rất mực yêu chồng, nó muốn làm cha nó phải khổ sở, nhục nhã. Mô tả hành động và khắc họa tâm lí, Phan Thị Vàng Anh có chủ ý khi nhấn mạnh đến sự quan sát, khả năng phân tích, phán đoán của cô con gái: “Hàng ngày nó quan sát mọi việc trong nhà. Nó nhìn bố nó, ông hiệu phó một trường cấp 3, lăm lăm với cái cặp đen, gầy gò, mực thước trong bộ quần áo phẳng phiu đến lớp, nó cười thầm: “Đi giảng đạo đức đấy!” [1; 108].

“Nó quan sát mẹ nó say sưa trong cái trò rửa thịt, nhặt rau, nhìn bà mẹ hồn nhiên giữa mấy đứa con lí nhí... nó nghĩ “Chẳng cần có bố cũng sống được!”. Nhưng khi ngồi vào bàn ăn, nhìn thấy mẹ mình yêu thương và sợ sệt gấp thức ăn cho chồng, nó tủi thân một cách trẻ con...” [1; 108].

Nhờ sự “quan sát” tinh tường, thấu tỏ ấy, đứa con gái hiểu rằng, việc cho người mẹ biết sự thực chưa chắc đã phải là hay: “Rồi bình tâm trở lại, nó nhìn bà mẹ rất đơn giản ấy mà thương hại: “Thôi, giấu đi là vừa, mẹ hiểu quá chắc cũng chẳng làm gì được, và ngây ngô quá chưa chắc đã khó, chuyện lớn sẽ thành trò đùa...” [1; 108].

Trẻ tuổi, chưa nhiều kinh nghiệm nhưng lại có những cung bậc tâm lí phức tạp, có những suy nghĩ sắc sảo vượt qua tầm tuổi, có cách nhìn nhận vấn đề của một người từng trải, nhân vật cô con gái trong truyện ngắn này được xem là mẫu hình của kiểu nhân vật nhiều trải nghiệm trong sáng tác của Phan Thị Vàng Anh.

Tuyển trong “Cuộc ngoạn du ngắn ngủi” khát khe trong suy nghĩ nên không dễ chấp nhận mọi thứ, mọi việc của bạn bè và luôn phán xét về những hành động lố bịch, hình thức của những thanh niên cùng đi cắm trại; Thùy trong “Chị em họ” nhanh nhẹn, tháo vát và mạnh mẽ nên không thể chịu đựng được người chị họ “rù rì”, “sống lơ đãng như người ốm”; nhân vật “tôi” trong “Mưa rơi” và “Hoài cổ” luôn hiểu biết và có ý thức sâu sắc về sự khác biệt thế hệ... Đây đều là những nhân vật được xây dựng với nét tính cách giàu trải nghiệm. Họ xuất hiện trong sáng tác của nhà văn như những con người

biết trước, biết hết nên thường chừng chạc, trưởng thành hơn so với tuổi tác của mình.

Trong truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh, kiểu nhân vật giàu trải nghiệm còn được nhà văn gửi gắm trong “tôi” (Nghĩ hè), Hạc (Hoa muộn), Hoàn (Truyện trẻ con), Giang (Sau những hẹn hò)... Đây là những nhân vật luôn sắc sảo và lạnh lùng, tỉnh táo trong tình yêu.

Nhân vật “tôi” trong truyện ngắn “Nghĩ hè” không chỉ đắm mình trong những rung động và cảm xúc của tình yêu mà còn có những giây phút tỉnh táo để tự quan sát, khám phá, soi xét về mình cũng như chiêm nghiệm về tình yêu ấy: “Rồi tôi buồn cười mỗi khi tôi về, ngồi bên cái bàn bữa bộn, tôi ghi lại tình cảm của mình, cũng chầm, phẩy, cũng xuống hàng, chữa cái này, chữa cái nọ. Vậy là, hóa ra, tôi hoàn toàn lí trí trong truyện này. Tôi quan sát tôi yêu chứ đâu phải tôi yêu? Cuối cùng những tình cảm vui buồn đến mấy cũng chỉ có thể trở thành kỉ niệm chứ không thể trở thành kinh nghiệm. Tình yêu, nhiều khi là một cuộc chơi, một cuộc phiêu lưu, mạo hiểm” [1; 87].

Sự già dặn trong cách nghĩ, cách yêu của cô gái trẻ giàu cảm xúc đã khiến cô trở thành một bản thể đầy mâu thuẫn. Sự tỉnh táo, lí trí trong tình yêu của cô chính là căn nguyên của những nỗi niềm, bi kịch. Sáng tạo kiểu nhân vật giàu trải nghiệm, Phan Thị Vàng Anh một mặt đưa ra cách nhìn về tính cách, đặc điểm của một thế hệ, nhưng mặt khác, chị cũng thể hiện trạng thái lo lắng cho những nỗi buồn và thất vọng, cay đắng của những người trẻ xuất phát chính sự cao ngạo, hiểu biết của họ.

Viết về những rung động “dịu dàng mơ hồ” của một nữ sinh trường y với cậu bạn kém tuổi cùng lớp, Phan Thị Vàng Anh đã phân tích những chặng tâm lý đầy mâu thuẫn, phức tạp diễn ra trong nội tâm nhân vật Hoàn. Tính cách dường như vẫn còn trẻ con nhưng cô lại cố tỏ ra già dặn kiêu đàn chị; dù đã “có tình cảm gì đó dành cho Tường” nhưng cô lại cố tình dùng lý trí xua đuổi cảm xúc, từ đó mà làm tổn thương cậu bạn. Bị bạn bè chọc ghẹo, gán ghép với Tường, Hoàn đã thân nhiên đối đáp lại: “Tao biết rồi, thằng Tường chứ gì! Nó đáng tuổi em tao” [1; 14]. Trong giây phút chỉ có hai đứa, Tường đã có hành động trong sáng, vụng dại thật đáng yêu để thể hiện tình cảm dành cho Hoàn nhưng cô gái này lại có phản ứng tức thì và đầy quyết liệt:

“Tường ngắt một lá mạn vò vò rồi đưa tôi: “Hoàn ngửi thử coi, giống như là sắp được ăn mạn vậy!”. Tôi cầm lấy và thấy bàn tay mình bị giữ lại một cách vụng về của trẻ con. Mọi ngày, tôi vẫn mong sẽ hiểu được tình cảm Tường dành cho tôi, yêu hay không yêu, đừng ú tim nữa. Nhưng lúc này, một tiếng nói khác trong tôi, rõ ràng: “Thôi, thế là hết, chẳng còn gì là bí mật nữa!”. Tôi cười: “Tường trẻ con lắm, đừng bao giờ làm cái trò này nữa nhé” (“Truyện trẻ con”) [1; 19].

Vậy là, thay vì viết về những rung động đôi lứa có thể khiến người trẻ trở nên bông bột, dễ mắc sai lầm thì trong truyện ngắn này, tác giả lại chỉ ra sự tinh táo là nguyên nhân biến nhân vật thành một người lạnh lùng, có phần tàn nhẫn trong tình yêu, bởi vậy, nhân vật chưa thể và rất khó có

được những giây phút thăng hoa, đẹp đẽ trong cảm xúc yêu đương của tuổi trẻ.

Trong truyện “Hoa muộn”, nhà văn kể câu chuyện về bi kịch cô đơn của một cô gái quá lứa lỡ thì. Tác giả đã chỉ ra sự kiêu ngạo, bất cần của tuổi trẻ là lý do khiến Hạc đánh mất đi cơ hội hạnh phúc, và giờ đây, cô phải đối diện với những tháng ngày mòn mỏi, tẻ nhạt. Tuy nhiên, ở góc độ nào đó, chúng tôi cho rằng, Phan Thị Vàng Anh còn gửi gắm một triết lý khác khi xây dựng nên một nhân vật nhiều trải nghiệm như Hạc:

“Hạc lúc tựa gốc mít, lúc đi quanh chú nhỏ, nói chuyện ngu ngôn, đôi khi lại buồn cười, thấy hình như đã nói những câu như thế này, cũng trong tiếng chổi lạt xạt quét vườn, vào năm ngoái, với người năm ngoái” [1; 199].

“Một chiều kia, như đã hẹn, một cô bạn dẫn ông anh họ đến nhà Hạc... Anh ta lù khù, tay khur khur cái mũ vàng như củ nghệ, chậm chạp, mãi mới cởi được xăng-đan để đi vào nhà. Hạc cau mày: “Khi mình còn trẻ, cỡ này thì đừng hòng bò đến gần!” [1; 201].

Sắc sảo, có ý thức về bản thân và thường tinh táo, lý trí, nhân vật của Phan Thị Vàng Anh đem đến cho chúng ta cảm giác, đây chỉ là người đi bên cạnh, bên lề tình yêu mà chưa bao giờ được sống và hưởng hạnh phúc thực sự của tình yêu. Triết lý mà tác giả muốn đưa đến cho chúng ta và cho những người trẻ tuổi qua bi kịch của Hạc, ấy là, lý trí là đúng và rất cần nhưng không phải nhất định lúc nào, người ta cũng cần đến lý trí, nhất là trong tình yêu.

Thấu hiểu những được, mất của người trẻ hôm nay trong cuộc sống nhiều biến động, tác giả “Khi người ta trẻ” đã mạnh dạn dùng ngòi bút để vẽ nên hình tượng những con người rơi vào vòng luẩn quẩn, rắc rối bởi chính sự từng trải, hiểu biết và sắc sảo của bản thân mình. Đây là lí do vì sao nhà phê bình văn học Vương Trí Nhàn viết rằng: “Hầu hết các nhân vật của Phan Thị Vàng Anh đều quá tỉnh... Nét mặt họ cau có, đăm chiêu, tâm lí họ khi ngổn ngang, khổ sở, khi trống trải, bơ vơ” [3].

4. KẾT LUẬN

Kiểu nhân vật giàu trải nghiệm, như trên đã nói, xuất hiện với số lượng không nhiều nhưng lại khá ấn tượng và là kiểu nhân vật mang nét riêng của ngòi bút nhà văn, thể hiện quan niệm nghệ thuật về con người cũng như cách khái quát hiện thực của Phan Thị Vàng Anh. Qua khảo sát và nghiên cứu, chúng tôi nhận thấy, giữa kiểu nhân vật tự ý thức và kiểu nhân vật giàu trải nghiệm của Phan Thị Vàng Anh, không có mấy khoảng cách. Nói cách khác, kiểu nhân vật giàu trải nghiệm, có nhiều khi, chính là sản phẩm phái sinh của kiểu nhân vật tự ý thức. Vấn đề này, chúng tôi sẽ trình bày trong khuôn khổ một bài viết khác. Qua kiểu nhân vật giàu trải nghiệm, từ những trang viết của nhà văn, người ta có thể bắt gặp lớp trẻ đương đại với diện mạo khác, với những hiểu biết phong phú, với thế giới tinh thần sâu sắc và được ánh sáng của văn hóa soi rọi. Họ có thể “không giống cha

anh” nhưng họ “giống cái thời đại mà họ đang sống” [3]. Đó cũng là một quan niệm rất nhân bản về con người của Phan Thị Vàng Anh khi sáng tạo nhân vật. Qua kiểu loại nhân vật giàu trải nghiệm, truyện ngắn của Phan Thị Vàng Anh một mặt, đã phản ánh chân thực bức chân dung tinh thần đặc biệt của những người trẻ tuổi lớn lên sau chiến tranh, mặt khác, đã phần nào phơi trải được về một hiện thực nhàm chán, tẻ nhạt nhưng đầy những phức tạp, đổi thay, biến động khôn lường của cuộc sống hôm nay.

Có thể nói, bằng những nỗ lực sáng tạo không ngừng trên các trang viết, nhất là ở việc sáng tạo một thế giới nghệ thuật độc đáo với những kiểu nhân vật phong phú, mang đầy đủ diện mạo của con người đương đại, cùng nhiều cây bút mang khát vọng đổi mới khác, “đóng góp của Vàng Anh đã làm cho diện mạo truyện ngắn Việt Nam có thêm những nét mới, sớm hòa nhập vào tiến trình hiện đại hóa của truyện ngắn thế giới”[2].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Phan Thị Vàng Anh (2011), *Truyện ngắn*, NXB Trẻ, TP. Hồ Chí Minh.
2. Hồ Thế Hà (2014), *Đặc sắc truyện ngắn Phan Thị Vàng Anh*
<https://www.qdnd.vn/van-hoa/doi-song/dac-sac-truyen-ngan-phan-thi-vang-anh-414051>
3. Vương Trí Nhàn, *Phan Thị Vàng Anh*
<http://vuongdangbi.blogspot.com/2008/10/phan-th-vng-anh.html>